

Έκθεση Α΄ Λυκείου: Ενδοσχολική βία – Εκφοβισμός (Bullying)

Η σχολική βία και ο εκφοβισμός που εκδηλώνεται μεταξύ των μαθητών θεωρείται κοινωνικό πρόβλημα. Ο όρος που χρησιμοποιείται διεθνώς για να περιγράψει το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού είναι «bullying». Προέρχεται από το ρήμα «bully» που σημαίνει «πληγώνω ή τρομοκρατώ ή υποχρεώνω κάποιον με τη βία να κάνει κάτι που δεν θέλει».

Αφορά μια κατάσταση κατά την οποία ασκείται εσκεμμένη, απρόκλητη, συστηματική και επαναλαμβανόμενη βία και επιθετική συμπεριφορά, με σκοπό την επιβολή και την πρόκληση σωματικού και ψυχικού πόνου σε μαθητές από συμμαθητές τους, εντός και εκτός σχολείου.

Αποτελεί φαινόμενο που ενισχύεται από τη λάθος αντιμετώπισή του, καθώς όσο περισσότερο περιστατικά αποσιωπούνται, διότι θεωρείται ότι στιγματίζουν τους θύτες, τα θύματα και το κύρος του σχολείου.

Ωστόσο, το φαινόμενο αυτό έχει πολλές και σοβαρές επιπτώσεις, τόσο στη σωματική και ψυχική υγεία, όσο και στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του παιδιού, ενίοτε με επικίνδυνες συνέπειες και τραγικά αποτελέσματα.

Οι πιο συνηθισμένες εκδηλώσεις ενδοσχολικής βίας είναι:

- Χειρονομίες, σπρωξιές, ξυλοδαρμοί.
- Φραστικές επιθέσεις, βρισιές, απειλές, προσβολές.
- Εκβιασμοί, καταστροφή προσωπικών αντικειμένων.
- Κλοπές.
- Σεξουαλική παρενόχληση, κακοποίηση.
- Αποκλεισμός από παρέες, παιχνίδια, δραστηριότητες.
- Ενώ, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη πως στις μέρες μας ο εκφοβισμός γίνεται και μέσω του διαδικτύου, αφού τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης επιτρέπουν την αδιάκοπη επικοινωνία, και άρα οι θύτες έχουν τη δυνατότητα να απειλήσουν, να εξυβρίσουν ή και να επιχειρήσουν τη γελοιοποίηση του θύματος οποιαδήποτε στιγμή.

Ενδείξεις που πιθανόν να υποδηλώνουν ότι ένα παιδί έχει πέσει θύμα σχολικού εκφοβισμού είναι:

- Μειωμένη διάθεση ή άρνηση να πάει στο σχολείο με πρόσχημα αδιαθεσία.
- Αδικαιολόγητες απουσίες.
- Απροσδόκητη μαθησιακή πτώση που αποτυπώνεται με βαθμούς που πέφτουν.
- Στα διαλείμματα περνά το χρόνο του γύρω από τους εκπαιδευτικούς και τα γραφεία.
- Αλλάζει τις διαδρομές από και προς το σχολείο.
- Τα ρούχα του είναι συχνά κατεστραμμένα.
- Έχει σημάδια και μελανιές στο σώμα ή άλλες ενδείξεις επίθεσης και αποφεύγει να εξηγήσει πώς συνέβησαν.
- Χάνει συχνά τα πράγματά του.
- Ζητάει συχνά λεφτά.
- Αρνείται να συμμετέχει σε σχολικές εκδηλώσεις και δραστηριότητες
- Υπάρχουν επίμονες ξαφνικές αλλαγές στη διάθεσή του
- Παραπονιέται για ψυχοσωματικά προβλήματα.

Ο γονιός οφείλει:

- Να συζητά με το παιδί του για τα δικαιώματά του, τους κανόνες συμπεριφοράς στο σχολείο και τους τρόπους αντιμετώπισης του φαινομένου
- Να ενισχύει τη φιλία και να αναδεικνύει την αλληλεγγύη της παρέας
- Να ενημερώνεται από του εκπαιδευτικούς για τη συμπεριφορά του παιδιού του εντός του σχολείου
- Να διαβεβαιώσει το παιδί-θύμα ότι δεν ευθύνεται το ίδιο για ό,τι έχει συμβεί
- Να του υπενθυμίζει ότι το νοιάζεται και ότι ο ρόλος του είναι να το προστατεύει
- Να το παροτρύνει σε συζήτηση για σχετικά θέματα και να του εξηγήσει ότι η κοινοποίηση περιστατικών δεν αποτελεί «κάρφωμα»
- Να απευθύνεται έγκαιρα στους εκπαιδευτικούς και στη διεύθυνση του σχολείου
- Να ζητήσει τη βοήθεια ειδικού ψυχικής υγείας, εφόσον το κρίνει αναγκαίο

Τα αίτια της ενδοσχολικής βίας

Το φαινόμενο της ενδοσχολικής βίας δεν μπορεί να αποδοθεί σ' ένα μόνο αίτιο ή να εκληφθεί ως μεμονωμένο ξέσπασμα του παιδιού-θύτη, χωρίς περαιτέρω προεκτάσεις· αποτελεί γέννημα πολλών παραγόντων και υποδηλώνει συχνά την ύπαρξη σημαντικών προβλημάτων στη ζωή του θύτη. Ειδικότερα:

- Ήπιες περιπτώσεις εκφοβισμού, θα μπορούσαν ίσως να αιτιολογηθούν από την αδυναμία των παιδιών να κατανοήσουν πλήρως τις επιπτώσεις των πράξεών τους. Δεν αντιλαμβάνονται -πάντα- πως ό,τι για τα ίδια αποτελεί ένα αθώο πείραγμα χωρίς κάποια εχθρική διάθεση, βιώνεται από το παιδί-θύμα ως μια επώδυνη μειωτική εμπειρία.
- Συχνά, μάλιστα, επιδίωξη του θύτη είναι να προβληθεί μπροστά στους φίλους και συμμαθητές του, επιλέγοντας -ατυχώς- την επίτευξη αυτής της αυτοπροβολής με το να συμπεριφερθεί άσχημα ή και ταπεινωτικά σ' έναν πιο αδύναμο συμμαθητή του. Στις περιπτώσεις αυτές η διάθεση επίδειξης απέναντι στους άλλους πραγματοποιείται μ' έναν βίαιο τρόπο, καθώς το παιδί-θύτης δεν κατανοεί πως η σωματική δύναμη δεν αποτελεί λόγω υπερηφάνειας, όταν χρησιμοποιείται εις βάρος ενός άλλου ατόμου.
- Η παρορμητικότητα της ηλικίας και η ανώριμη ακόμη δυνατότητα αυτοελέγχου και αυτοκριτικής, έχουν ως αποτέλεσμα πράξεις και συμπεριφορές τελείως ανάρμοστες, οι οποίες θα είχαν αποφευχθεί, αν το παιδί-θύτης είχε μπει στη διαδικασία να σκεφτεί προτού πράξει τις συνέπειες ή τον αντίκτυπο που θα έχει η συμπεριφορά του.
- Πέραν, όμως, από τα στοιχεία εκείνα που σχετίζονται με το νεαρό της ηλικίας των εφήβων, υπάρχουν συχνά και πολύ σοβαρότεροι παράγοντες, οι οποίοι συνδέονται με το οικογενειακό περιβάλλον του παιδιού-θύτη. Μια οικογένεια στην οποία παρατηρούνται φαινόμενα ενδοοικογενειακής βίας, με τεταμένες σχέσεις ανάμεσα στους γονείς, είναι πολύ πιθανό να προκαλέσει έντονες συγκρουσιακές καταστάσεις στο παιδί. Οι βίαιες συμπεριφορές μέσα στο σπίτι, αλλά και η πιθανή αδυναμία αντίδρασης και αντίστασης, εξωθούν

σε βίαια ξεσπάσματα εκτός σπιτιού και απέναντι σε πιο αδύναμα άτομα που το παιδί θεωρεί πως μπορεί να εκφοβίσει ή και να κακοποιήσει.

Ανάλογα αρνητική επίδραση έχουν και τα οικονομικά προβλήματα της οικογένειας ή η συχνή απουσία των γονιών για εργασιακούς λόγους, που αφήνουν το παιδί να αισθάνεται είτε τη συνεχή ματαιώση και την αδυναμία ουσιαστικής συνδρομής απέναντι στην οικονομική στενότητα που προκαλεί ένταση στους γονείς του είτε την απουσία του γονικού ελέγχου και του ενδιαφέροντος εκείνου που θα βοηθούσε την ψυχική του εξισορρόπηση. Οι γονείς με βίαια ξεσπάσματα και έντονες αντιδράσεις λόγω των οικονομικών προβλημάτων, όπως και οι γονείς που απουσιάζουν διαρκώς από το σπίτι παραμελώντας επί της ουσίας το παιδί τους, έχουν σε αυτό αρνητικό αντίκτυπο, που μπορεί να οδηγήσει σε δικά του ξεσπάσματα ή άλλες αναποτελεσματικές συμπεριφορές.

- Μια επιζήμια προσέγγιση των γονιών είναι συχνά και η τάση τους να μην εκφράζουν με σαφή και αδιαπραγμάτευτο τρόπο την αγάπη και την αποδοχή τους στο παιδί τους, αλλά να θέτουν ως προς αυτό προϋποθέσεις και όρους που σχετίζονται με τις σχολικές του επιδόσεις ή με τη συμπεριφορά του. Το παιδί που καλείται -παρά την εμφανή αδυναμία του- να επιτύχει υψηλούς βαθμούς στο σχολείο, βιώνει έντονη απογοήτευση και αισθανόμενο πως αδυνατεί να εκπληρώσει τις προσδοκίες των γονιών του, εξωθείται σε λανθασμένους τρόπους εκτόνωσης της έντασής του.

- Ενώ δε λείπουν και οι περιπτώσεις κατά τις οποίες γονείς αγοριών απαιτούν από αυτά να έχουν μια «αντρική» συμπεριφορά, στην οποία αποδίδουν χαρακτηριστικά επιθετικότητας ή και βιαιότητας. Πρόκειται, μάλιστα, για γονείς που δεν παρεμβαίνουν ικανοποιητικά μόλις γίνουν αντιληπτά τα πρώτα δείγματα πως το παιδί τους εκφοβίζει ή φέρεται άσχημα σε άλλα παιδιά, καθώς θεωρούν πως για τα αγόρια αυτή είναι μια αναμενόμενη και φυσιολογική συμπεριφορά.

Οι γονείς που ακολουθούν αυτή την τακτική είναι εκείνοι που πιστεύουν πως μπορούν να κατευθύνουν την εξέλιξη του αγοριού τους, ώστε να μην «γίνει» ομοφυλόφιλος. Στην προσπάθειά τους αυτή, λοιπόν, τείνουν να αντιμετωπίζουν με το χειρότερο τρόπο κάθε αντίστοιχη ένδειξη που συναντούν σε άλλους ανθρώπους, με αποτέλεσμα να εμφυσείται στο παιδί τους το μίσος και η απέχθεια απέναντι σε ό,τι δεν πληροί τα υψηλά κριτήρια αντρισμού που τους έχουν θέσει οι γονείς τους.

- Η λογική αυτή του μίσους και του ρατσισμού ενισχύεται, δυστυχώς, όχι μόνο από το οικογενειακό περιβάλλον, αλλά και από το ευρύτερο κοινωνικό, όπου οι νέοι έρχονται αντιμέτωποι με μια τάση απόρριψης προς ό,τι δεν ακολουθεί την αναμενόμενη νόρμα. Σε μια κοινωνία που φέρεται εχθρικά προς τους μετανάστες και τους πρόσφυγες· σε μια κοινωνία που χλευάζει και απορρίπτει το διαφορετικό και εκείνο που απομακρύνεται από τα στενά όρια του κοινωνικώς αποδεκτού, προκαλείται στους νέους η αίσθηση πως πρέπει κι εκείνοι να υιοθετήσουν την ίδια στάση απόρριψης και επιθετικότητας.

- Η κοινωνία, άλλωστε, φέρνει από νωρίς σ' επαφή τους νέους με την έννοια της βίας και της επιθετικής συμπεριφοράς, αφού τόσο μέσα από τηλεοπτικά προγράμματα όσο και μέσα από τα δελτία ειδήσεων, οι νέοι παρακολουθούν από πολύ μικρή ηλικία σκηνές και περιστατικά βίας, φτάνοντας σε σημείο να

τα εκλαμβάνουν ως αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής, και -κάποτε- ακόμη και να τα υιοθετούν ή να τα αντιγράφουν.

- Στην εγγενή ανάγκη του παιδιού για αποδοχή και τρυφερότητα, τόσο η οικογένεια όσο και η κοινωνία εν γένει απαντούν με δεκάδες ρατσιστικές διακρίσεις, με βιαιότητα μέσα και έξω από το σπίτι, με οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες, με αδικίες και με συνεχή εκμετάλλευση των πιο αδύναμων. Δημιουργείται, έτσι, ένα πλαίσιο στο οποίο το παιδί, που είναι ακόμη υπό διαμόρφωση, δέχεται πολλαπλές αρνητικές επιρροές, και φυσικά αντιδρά αντίστοιχα.

- Αρνητικά, όμως, επιδρά αρκετές φορές ακόμη και το σχολείο, όπου ένα ετερογενές σύνολο μαθητών αντιμετωπίζεται και αξιολογείται με παρόμοιο τρόπο, προκαλώντας σημαντική ένταση στους μαθητές εκείνους που δεν μπορούν να αντεπεξέλθουν στις σχετικές απαιτήσεις. Είναι σύνηθες, άλλωστε, μαθητές με χαμηλές σχολικές επιδόσεις να εκδηλώνουν επιθετική ή άσχημη συμπεριφορά απέναντι στους συμμαθητές τους που υπερέχουν βαθμολογικά. Οι συνθήκες που επικρατούν στη σύγχρονη ελληνική εκπαίδευση (πολυπληθή τμήματα, στείρα αναπαραγωγή παρωχημένων γνώσεων, έμφαση στις εξετάσεις, απουσία δημιουργικότητας και πρωτοτυπίας) προκαλούν έντονη πίεση στους μαθητές, οι οποίοι συχνά την εκτονώνουν με λανθασμένο τρόπο. Ενώ, οι ίδιες συνθήκες τείνουν να μειώνουν αισθητά το ενδιαφέρον και την προσοχή των καθηγητών, οι οποίοι αποτυγχάνουν να εντοπίσουν έγκαιρα τα περιστατικά εκφοβισμού. Χωρίς να λείπουν και οι περιπτώσεις εκείνων των καθηγητών, οι οποίοι αν κι έχουν αντιληφθεί ανάλογα περιστατικά αδιαφορούν ή αποφεύγουν να εμπλακούν.

Συνέπειες του εκφοβισμού (bullying)

Οι ειδικοί τονίζουν πως η ενδοσχολική βία έχει εξαιρετικά επώδυνες συνέπειες στην ψυχολογία των παιδιών που τη βιώνουν, καθώς τους προκαλεί έντονη κατάθλιψη, αλλά και αυτοκτονικές τάσεις, οι οποίες τα ακολουθούν ακόμη και στην ενήλικη ζωή τους. Ειδικότερα:

- Το παιδί-θύμα αποκτά μια διαρκή αίσθηση ανασφάλειας, που υπονομεύει την προσωπικότητα και τη δράση του σε κάθε επίπεδο. Χάνει την αυτοπεποίθησή του και ξεκινά μια διαδικασία αυτοελέγχου ιδιαίτερος μειωτική για τον εαυτό του, αφού θεωρεί πως για όσα συμβαίνουν ευθύνεται το ίδιο και οι δικές του ελλείψεις.

Η οδύνη και η αίσθηση εξευτελισμού εκδηλώνονται συχνά με τη μορφή ψυχοσωματικών προβλημάτων, όπως για παράδειγμα: πονοκέφαλοι, αϋπνίες, κατάθλιψη, στομαχόπονοι κ.ά., που επιδεινώνουν την ήδη άσχημη διάθεση του παιδιού, αλλά και τη θέλησή του να πηγαίνει στο σχολείο, αφού εκεί είναι ο κύριος χώρος του βασανισμού του.

- Το παιδί-θύμα απουσιάζει συχνά από το σχολείο και δεν έχει πια την ίδια προθυμία συνέπειας στις μαθητικές του υποχρεώσεις και στη μελέτη, καθώς βιώνει μια διάθεση απόρριψης για ό,τι σχετίζεται με το χώρο όπου αντιμετωπίζει όλες αυτές τις επώδυνες εμπειρίες. Υπό την πίεση του άγχους και της στενοχώριας, άλλωστε, κλείνεται περισσότερο στον εαυτό του και αποφεύγει κάθε κοινωνική συναναστροφή, αφού πιστεύει πως οι

περισσότεροι άνθρωποι έχουν αρνητική άποψη γι' αυτό και δεν το αποδέχονται πραγματικά.

Η ενδοσχολική βία, ωστόσο, έχει σημαντικές συνέπειες όχι μόνο στο παιδί που τη βιώνει, αλλά και στο παιδί που τη διαπράττει, αφού πέρα από τις πιθανές κυρώσεις που μπορεί να υποστεί, όπως είναι η απομάκρυνσή του από το σχολείο, έρχεται αντιμέτωπο με τον κοινωνικό στιγματισμό. Εκλαμβάνεται, πλέον, ως βίαιο άτομο με αντικοινωνική ή και εγκληματική συμπεριφορά κι αυτό επηρεάζει τις διαπροσωπικές του σχέσεις, καθώς είτε το αποφεύγουν είτε το απομονώνουν. Ενώ, πολύ συχνά, η αρνητική αυτή αντιμετώπιση ωθεί το παιδί-θύτη να υιοθετεί πλήρως το ρόλο του «κακού» παιδιού που του αποδίδουν, αποτυγχάνοντας έτσι να επανορθώσει και να βελτιώσει τη συμπεριφορά του. Η αρνητική εντύπωση των άλλων για τη συμπεριφορά του λειτουργεί ως αυτοεκπληρούμενη προφητεία, η εκπλήρωση της οποίας ακολουθεί τον έφηβο συχνά μέχρι και την ενηλικίωσή του.

Τρόποι αντιμετώπισης της ενδοσχολικής βίας

Το φαινόμενο της ενδοσχολικής βίας λόγω των ποικίλων γενεσιουργών αιτιών του, δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί μόνο από τους εκπαιδευτικούς ή τους γονείς, αλλά οφείλει να ενεργοποιήσει συνολικά την κοινωνία, ώστε να καταστεί εφικτή πρωτίστως η πρόληψή του.

Σε ό,τι αφορά τους εκπαιδευτικούς, πάντως, ο δικός τους ρόλος είναι εξαιρετικά σημαντικός από την άποψη πως είναι εκείνοι που ευκολότερα μπορούν να εντοπίσουν τα περιστατικά ενδοσχολικής βίας, και άρα να δράσουν με αμεσότητα. Ειδικότερα:

- Εκείνο που κυρίως ζητείται από τους εκπαιδευτικούς είναι η εκδήλωση ειλικρινούς ενδιαφέροντος, ώστε κάθε πιθανή ένδειξη ή απόδειξη άσκησης εκφοβισμού να αντιμετωπίζεται αμέσως με διακριτικό, αλλά αποφασιστικό τρόπο. Αν οι εκπαιδευτικοί αδιαφορούν ή διστάζουν να παρέμβουν, το αποτέλεσμα είναι επώδυνο για τα παιδιά-θύματα εφόσον παρατείνεται η βασανιστική δοκιμασία τους. Ενώ, συνάμα, η αδιαφορία ή η απραξία των εκπαιδευτικών εκλαμβάνεται από τους θύτες ως είδος συναίνεσης, γεγονός που ενισχύει τις αναποτελεσματικές συμπεριφορές τους εις βάρος των συμμαθητών τους.

- Οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να επιδιώκουν με κάθε ευκαιρία την ευαισθητοποίηση των μαθητών στο κρίσιμο αυτό ζήτημα μέσα από συζητήσεις και παρουσιάσεις στο πλαίσιο του μαθήματος. Κρίνεται ιδιαίτερος σημαντικό να κατανοήσουν πλήρως τα παιδιά-θύτες τον αντίκτυπο που έχει η συμπεριφορά τους σ' εκείνους που τρέπονται σε θύματα του θυμού, της αγανάκτησης ή της απογοήτευσής τους.

- Επίσης, βασική ευθύνη των εκπαιδευτικών είναι η άμεση ενημέρωση και εμπλοκή των γονιών, ώστε η αντιμετώπιση των περιστατικών εκφοβισμού να επιχειρηθεί όχι μόνο από το σχολείο αλλά και από τις οικογένειες των παιδιών.

- Επιπλέον, παρά τις αντίξοες συνθήκες που έχουν δημιουργηθεί στο χώρο της εκπαίδευσης, οι εκπαιδευτικοί καλούνται να θεραπεύσουν τις πηγές έντασης και δυσαρέσκειας, με το να δώσουν στην εκπαιδευτική διαδικασία μια πιο

δημιουργική διάσταση, ενισχύοντας παράλληλα τη συνεργασία μεταξύ των μαθητών.

- Σημαντική, βέβαια, είναι και η συμβολή του κράτους στην αντιμετώπιση του φαινομένου, μέσα από την προσπάθεια δημιουργίας και ενίσχυσης των κατάλληλων υποδομών για την πρόληψη του φαινομένου. Ένα σημαντικό βήμα προς αυτή την κατεύθυνση είναι η στελέχωση των σχολείων με ψυχολόγους, ώστε οι μαθητές να έχουν τη δυνατότητα να βρίσκουν κατάλληλη βοήθεια και καθοδήγηση στις έντονα συγκρουσιακές καταστάσεις που βιώνουν.

Ενώ, καίρια είναι και η ανάγκη κατάλληλης επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών στα θέματα της ενδοσχολικής βίας, προκειμένου να είναι σε θέση να τα αντιμετωπίσουν με ευαισθησία και αποτελεσματικότητα.

- Το κράτος, μάλιστα, οφείλει να θέσει σε απόλυτη προτεραιότητα και τα υπόλοιπα ζητήματα της σύγχρονης εκπαίδευσης, καθώς η συνεχιζόμενη μείωση των αντίστοιχων δαπανών έχουν δημιουργήσει μια εξαιρετικά επιζήμια κατάσταση. Η επιλογή δημιουργίας τμημάτων με πολλούς μαθητές, η ελλιπής στελέχωση των σχολείων, η απουσία κατάλληλου σχεδιασμού για τον πραγματικό εκσυγχρονισμό των εκπαιδευτικών μεθόδων, αλλά και του προγράμματος σπουδών, τείνουν να καταστήσουν το σχολείο εντελώς παρωχημένο. Πολλοί μαθητές, άλλωστε, ήδη θεωρούν πως αντί η φοίτησή τους να είναι μια ευκαιρία αποκόμισης σημαντικών ωφελημάτων, έχει μετατραπεί σε μια ανούσια εξαναγκαστική διαδικασία.

- Ο ρόλος των γονιών είναι σαφώς ιδιαίτερα κρίσιμος αφού είτε το παιδί τους είναι το θύμα του εκφοβισμού είτε ο θύτης, οφείλουν να κινηθούν με ευαισθησία και μεγάλη προσοχή, προκειμένου να αντιμετωπίσουν οι μεν τις συνέπειες και οι δε τα αίτια αυτής της συμπεριφοράς.

Αν, μάλιστα, οι γονείς θεωρούν πως δεν έχουν τις γνώσεις ή τη δυνατότητα να αντιμετωπίσουν μόνοι τους με επάρκεια το ζήτημα, είναι σημαντικό να μη διστάσουν να ζητήσουν τη συνδρομή ενός ειδικού ψυχολόγου στο θέμα, καθώς με τη δική του καθοδήγηση θα μπορέσουν να λειτουργήσουν πιο αποτελεσματικά.